

A finnek számára írt magyar nyelvtanhoz.

Finn rokonaink számára SZINNYEI JÓZSEF írt magyar nyelvtant, még pedig első ízben gyakorlati módon JALAVA ANTTI finn íróval együtt,¹⁾ másodsor rendszeres alakban, amikor a Finn Irodalmi Társaság a magyar nyelvtani kézikönyv megszerkesztésével két szerzőt bízott meg: SZINNYEIT a rendszeres nyelvtan megírásával és KIVEKÁS MATTIT a külön olvasókönyv és a hozzá való szójegyzék összeállításával.²⁾ Most e munka kifogyó félben, az olvasókönyv meg a szójegyzék pedig elavult lévén, a Társaság csupán a nyelvtani részt adta ki újra a jeles szerzőtől magától végzett kisebb módosításokkal.³⁾ Ezt a derék nyelvtani munkát természetesen már első kiadása után átolvastam, s mint nyelvész nagy gyönyörűséget találtam benne nemcsak eredeti fölfogáson alapuló rendszerénél, hanem azoknál az újdonság ingerével ható részleteinél fogva is, amelyeket egy ilyen, idegenek számára készült nyelvtan a dolog természeténél fogva megkíván. A nyelvrendszernek ugyanis olyan apróbb részletei is vannak, amelyeket az illető nemzet számára megállapítani és külön megjegyezni szükségtelen, mert megvannak a köz-nyelvérzék tudatában, míg az idegent az ilyen megállapítások nélkül a maga nyelvösztone olyan kiejtés- és kifejezésmódokra is vezethetné, amelyek a valószínű nyelvhasználattal ellenkeznek, illetőleg amelyek nem fejlődtek ki és egészen szokatlanok volnának. Magyar embert például nem kell figyelmeztetni arra, hogy a *jegyző* szónak *jäddzõ* (15. §.), a *tollkés*-nek *tolkēs* (16. §.) az ejtésmódja, sem arra, hogy a *mögül* névutónak szabályszerű személyragos alakjai: *mögülem*, *mögüled* stb. ritkán fordulnak elő, és azt mondjuk helyettük: *hátam mögül*, *hátad mögül* stb. (45. l.). Amit azonban

¹⁾ Unkarin kielen oppikirja. Tohtori J. SZINNYEI'ltä ja ANTTI JALAVAlta. Helsinki, 1880.

²⁾ Unkarin kielen oppikirja. Toimittaneet JOOS. SZINNYEI ja MATTI KIVEKÁS. Helsinki, 1912.

³⁾ Unkarin kielioppi. Kirjoittanut J. SZINNYEI. Toinen painos. [Második kiadás.] Helsinki, 1933.

az *adj*, *adjon* stb.-féle alakok pontos kiejtéséről a 93. §. mond, hogy t. i. *ād'*, *ād'd'on* (olv. *aggy*, *aggyon*) stb.-nek ejtjük, azt a mi elemi iskolai tanítóinknak is jó volna tudomásul venniük, mert bizony ilyen természetellenes olvasást is volt már alkalmam hallani: *ad-jon*, *ad-junk* stb., a tövégi *d* és a módjelbeli *j* hangnak külön-külön hangoztatásával.

A finnek számára írt nyelvtannak már első kiadására meg kellett volna tennem néhány észrevételt. Minthogy azonban ettől sürgősebb megírni valóim és egyéb elfoglaltságom miatt elkéstem, az illető helyek pedig a mostani kiadásban is megtalálhatók, nem lesz talán — a jövődő kiadásokra való tekintettel — most sem késő, ha ezeket az észrevételeimet az alábbiakban röviden előadom.

A 2. §-ban a magyar nyelv betűinek, illetőleg hangjainak sorából hiányzik a *dz* és a *dzs*, amelyek pedig valósággal létező hangjaink; pl. *edzeni*, *pedzeni*, *madzag*, *takarószik* stb.; *findzsa*, *lándzsa*, *dzsida* stb. Ez annál föltünőbb, mert a 13. §-ban a *dz* mégis említve van, mikor a zöngés mássalhangzóknak a zöngétlenek előtt végbemenő zöngétlenedését tárgyalja a nyelvtan; ilyen esetben ugyanis a *dz*-ből *c* (a finnugor nyelvészet írásmódja szerint *ts*) lesz, a *fogódtam* szónak ejtése tehát: *fogōtstām*; a 114. §-ban pedig ennek az esetnek megfordítottjaként a *tāncba* alaknak pontos ejtése szintén *dz*-vel van megállapítva, így: *tāndzsbā*.

Ugyancsak a 2. §-ban a *j* hangról azt olvassuk, hogy mondatot befejező szók végén *k* és *p* után *χ'*-nek hangzik, pl. *rakj*, *lēj*, olv. *rākχ'*, *lēpχ'* (2. l.). Ehhez hozzá tehetjük, ami a szerzőnek Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft c. művében (2. kiad., 127. l.) van megállapítva, hogy az *f* végű *dōf* igének fölszólitó alakjában is ugyanezt a hangot ejtjük: *dōjj*, olv. *dōfχ'*.

A 14. §-ban a *kapzsi* szónak finn értelmezése elmaradt, noha a szerző egyébként minden egyes például fölhozott magyar szót ellát ilyen fordítással.

A 22. §. 1) pontjában a *fazēka* személyragos alak így van értelmezve: (*hānen*) *patansa*. A finn *patansa* alak azonban tudvalevőleg kettős értelmű, mert azt is jelentheti: '(az ő) fazekai'. Én az efféle szóalakokat a jyvāskylāi Nyári Egyetemen 1926-ban tartott magyar nyelvi előadásaimban félreérthetés elkerülése végett teljes pontossággal így szoktam értelmezni: a) ha egyes-számú a birtokszó: '*se hānen patansa*'; b) ha többesszámú, a *se*

névmás többesével: 'ne hänen patansa'. Ezt annyival inkább megtehettem, mert vannak esetek, mikor a finn *se* mutató névmás bízvást névelőnek is tekinthető. ERKKO egyik szép költeményének címe például: *Se kolmas*, magyarul egyszerűen a. m.: 'A harmadik', és a második sorabeli *se* sem több voltaképpen, mint a mi névelőnk: „Tirolin kauniissa vuorimaassa | *Se vaunu kiiruhti kulkuaan*“, azaz: Tirolnak szép hegyországában a kocsi sebesen haladt.

A 23. §. 4) pontjának bevezetésében nem világos vagy nem elég szabatos a *v*-tövekben a *v*-nek és eltűnésének váltakozásáról adott megállapítás. Azt olvassuk u. i., hogy a *v* a mássalhangzós tövekben meg egy vagy két magánhangzós töben mutatkozik, az elveszése pedig egy magánhangzós töben. Azt kellene inkább mondanunk, hogy névszókban a *v* csak a képzős meg az ősi ragokkal ellátott alakokban fordul elő, pl. *nyüve-k*, *nyüve-s*; *nyüve-m*, *nyüve-t* stb., elveszése pedig a nevező alakban, meg a másodlagos ragok előtt, pl. *nyü*, *nyü-ben*, *nyü-nek* stb. Az igékben az irodalmi szokás ingadozásainál fogva nem lehet ilyen következetességet megállapítani.

A 43. §-ban a fölsőfok elé nyomósításul járuló *legēs*-t (pl. *legēslegolcsóbb* stb.) melléknévnek mondja a könyv. Ez a fölfogás azonban nem kétségtelen. Én az ilyen alakokat eredetibb *leg-is-legjobb* kifejezésmódból származottnak tartottam már az első kiadás olvasásakor is, és azóta — mint a Magyar Nyelv Mutatója nyomán észrevettem — KLEMM ANTALnak nyelvtörténeti adatokkal is támogatott azonos magyarázata csak megerősíthet e nézetemben (MNY. XVII, 164). A *legēs* tehát alig lehet *-s* képzős 'melléknév'.

A 45. §. 2) pontjában ahhoz a megállapításhoz, hogy a száz, ezres és milliós számokban 'a kisebb szám áll elül', mint pl. *kétszáz*, *háromezer*, *ötmillió* stb., célszerű volna fölvilágosításul megjegyezni, hogy ezek a kisebb számok a *száz*-nak, *ezer*-nek, *millió*-nak olyan számnévi jelzői, mint pl. a 'két kéz', 'tíz ujj' stb.-féle jelzős kifejezésekben.

A 46. §. szerint az *ötödmagammal*-féle kifejezésnek szó szerinti fordítása ez volna: 'itseni viidennen kanssa'. Pontosabb volna így: 'viidennen itseni kanssa'.

Az 59. §. 2) pontja szerint a *mélyik* névmásnak kiejtése

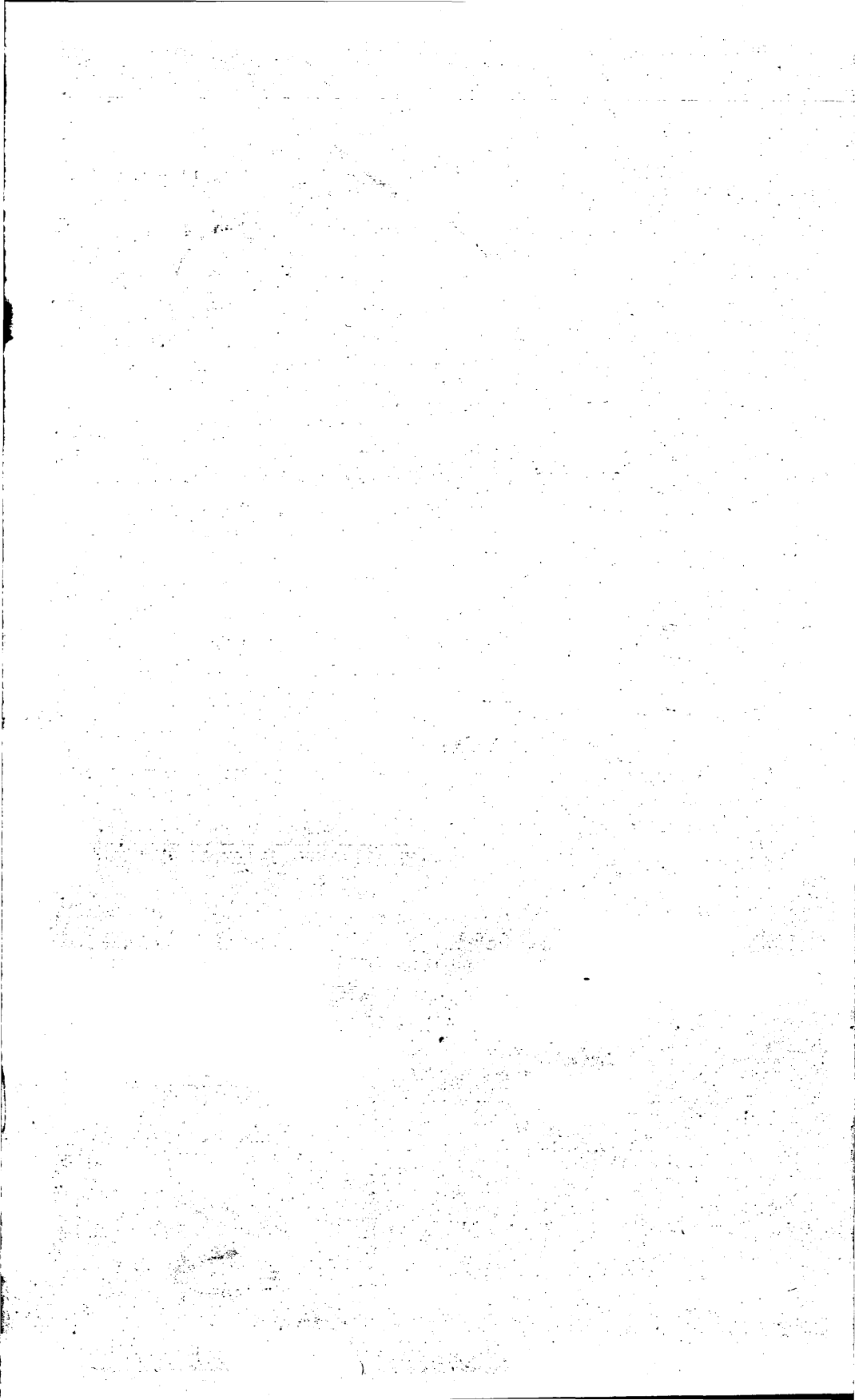
meijik. Hozzá tehetnök a *meijk* ejtismódot is, amely szintén igen általános.

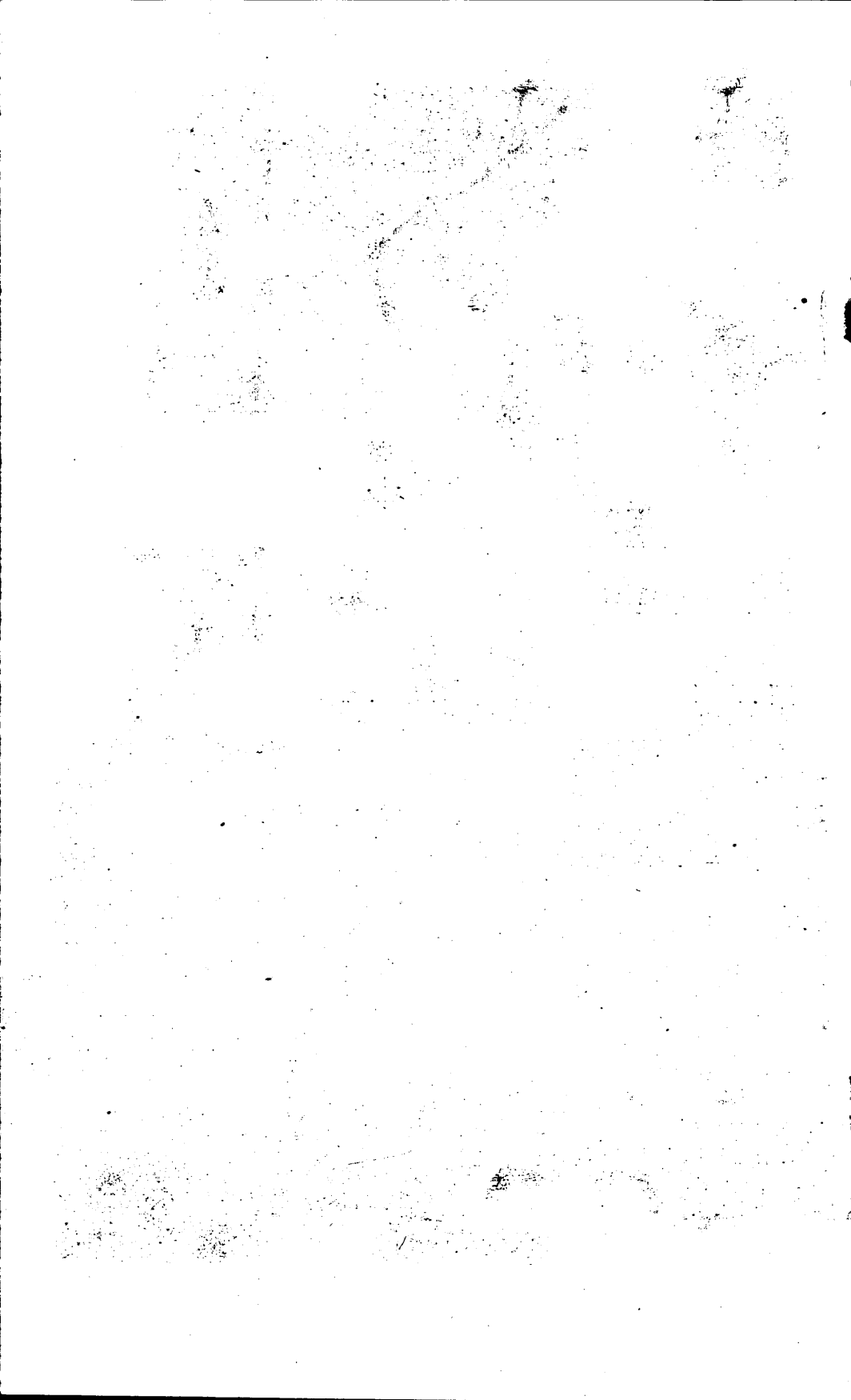
A névutókról szóló 66. §. egyik megjegyzésében (45. l.) a *körülött*, *körült* és *körött* szókról az a megállapítás olvasható, hogy csupán személyragos alakban fordulnak elő, mint pl. *körülöttem*, *körülted*, *körötte* stb. Ha ez igaz, akkor az említett szók nem is tekinthetők névutóknak (finnül: *postpositiõni*), hanem csak határozószóknak (finnül: *adverbi*). Legföljebb a *körött* szót mondhatnök annyira-mennyire névutónak, amennyiben a *ház körött*-féle kifejezés, amit Czuczor-Fogarasiék említenek, talán ma sem egészen elavult még. SIMONYI a Magyar határozókban a névutók közé a *körülött* és *körült* szókat föl sem veszi (II, 90. s köv. ll.), a *körött*-nek igazi névutói használatára pedig egyetlen példát sem idéz (idézeteiben csupa személyragos alakok, tehát határozószók szerepelnek). Ő ennek a népnyelvben való meglétét is kétségbe vonja, s annyi igaz, hogy Göcsejből — ahonnan följegyezték — szintén csak személyragozott, tehát határozószói használata van a *köröttõ* (a. m. *körötte*) alakban bemutatva (Nyr. XIII, 257).

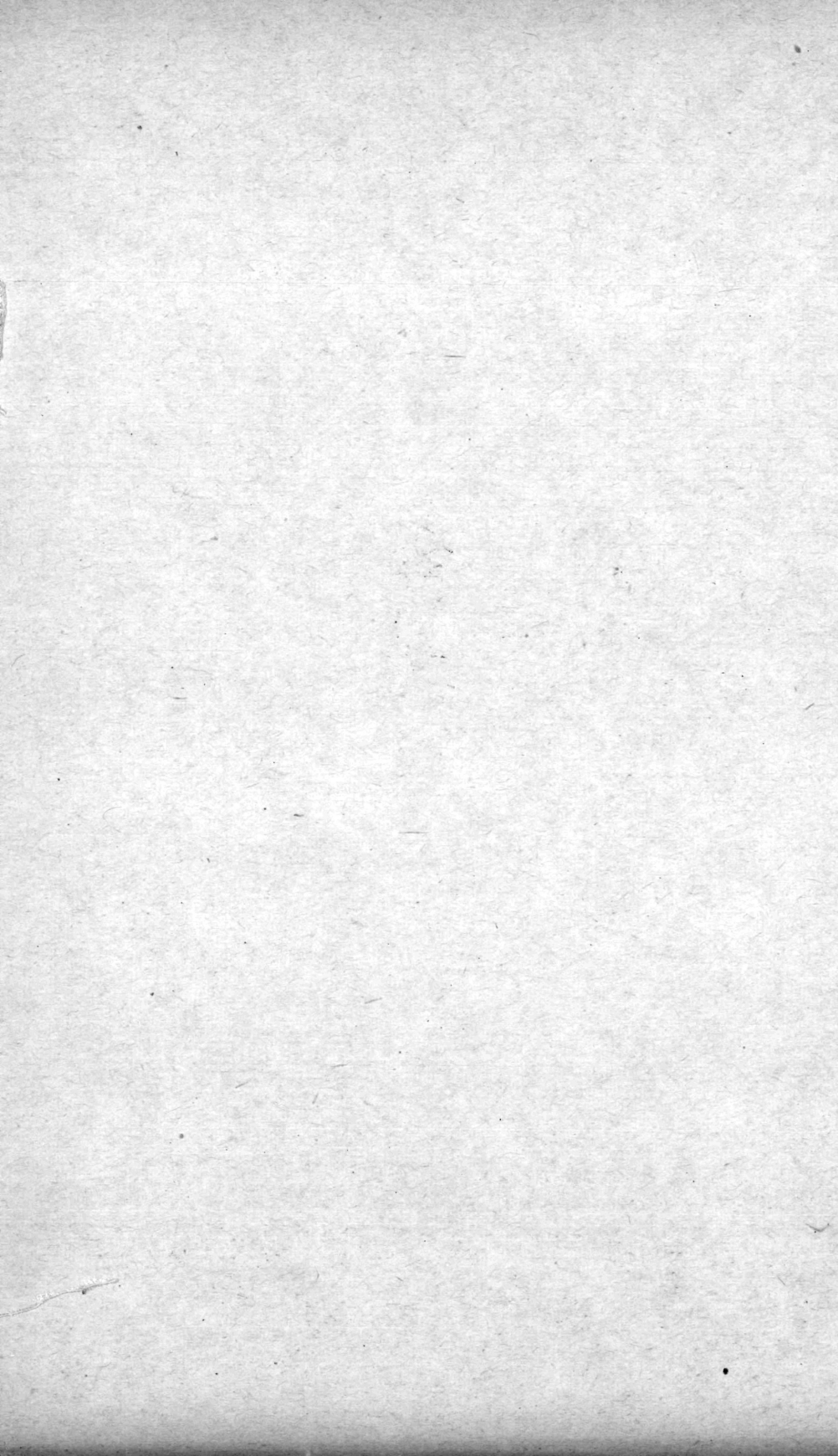
A 96. §-ban nem szabatos a *vártam lëgyën* igealaknak finn fordítása: '(*etten t. vaikka*) *olisin odottanut*'. Pontosan: *etten olisi odottanut t.* [olv. *tai* = vagy] *vaikka olisin odottanut*.

A 151. §. jegyzete szerint a birtokos névmások nem állhatnak birtokosjelzőül („omistaja-attribuutti“). Azonban ha főnévileg használjuk őket, akkor alkalmilag birtokosjelzők is lehetnek. Házakról való beszélgetésben mondhatom pl.: az *enyémnek* a földélete javításra szorul, stb. A szerzőnek németek számára írt nyelvtanában a megfelelő jegyzetben helyesen *Attribut* van mondva (Ungarische Sprachlehre. Berlin—Lipscse, 1912. 117. l.), ami melléknévi jelzőre értendő, ilyen jelzőül pedig a birtokos névmások valóban nem állhatnak.

Végül ide jegyzek még két sajtóhibát, amelyek már az 1. kiadásban is javítatlanul maradtak: a 27. §. 2. pontjában *lopettevava* h. olv. *lopettava*; a 130. §. 5. pontjában pedig *ilmoittamaan* h. olv. *ilmoittamaan*.

M. kir.
udvari könyvnyomda
HORNYÁNSZKY VIKTOR R.-T.
Budapest, Aradi-utca
14.

93.772